

Ольга Сорока
професор, доктор педагогічних наук,
професор кафедри соціальної роботи та
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Венгреневич Катерина
магістратка спеціальності 013 Початкова освіта
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль

СУТНІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА «ЛІДЕРСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ» МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Автори піднімають питання щодо розкриття сутності понять «лідерство», «лідер», «лідерська позиція». Представлено трактування «лідерства» з філософської, психологічної, педагогічної та управлінської позицій. Визначено «лідерську позицію» як активну позицію індивіда, спрямовану на оптимізацію вирішення загальногрупових завдань.

***Ключові слова:** лідерство, лідер, лідерська позиція, молодший школяр, лідерські якості та здібності.*

Сучасні дослідження проблеми лідерства доводять, що лідером стає особистість із лідерськими якостями, яка здатна реалізувати їх у відповідних ситуаціях, але в науковій соціально-педагогічній літературі технології формування лідерських якостей особистості у виховному процесі розроблені недостатньо. Отже, оскільки існує об'єктивна потреба в лідерстві, проблема формування лідерських якостей, лідерської позиції молодших школярів у виховному процесі є актуальною.

Зауважимо, що починати виховувати лідерську позицію можливо у дошкільному дитинстві. Дослідники Е. Аркін, В. Ануфрієва, О. Залужний вказують не тільки на наявність, а й на значну роль лідерів у колективах дошкільників. Відповідно, в учнів початкової школи вже наявні соціальні та психолого-педагогічні передумови формування лідерської позиції.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що питання формування лідерської позиції у молодших школярів не було предметом спеціального дослідження і розглядалось переважно в контексті інших проблем вивчення феномену лідерства на різних етапах онтогенезу: у дошкільному віці (О. Папір, А. Пасічніченко та ін.); в молодшому шкільному віці (О. Киричук, Я. Коломинський, Дж. Ностренд, О. Тищенко та ін.).

Попри наявність наукового інтересу до розкриття сутності «лідерства», до сих пір немає узгодженості щодо трактування термінологічної бази понять «лідерство», «лідер». Спробуємо розкрити зміст названих понять з позиції різних наукових підходів.

Поняття «лідерство» є предметом досліджень у психології, педагогіці, соціології, політології та низці інших наук про людину та суспільство. Лідерство є невід'ємною частиною будь-якого цивілізованого суспільства. Так у дослідженнях з соціології основний акцент у розумінні феномену «лідерства» робиться на статус окремої особистості в соціальній групі, класі, партії, державі, обумовлений ефективними результатами її діяльності (економічної, політичної, наукової, спортивної та інших) [2].

У літературі з психології основна увага в розумінні лідерства приділяється мистецтву впливу на людей, вмінню надихнути їх на те, щоб вони прагнули досягти необхідних цілей. Слід зазначити, що характеристика «лідерства» в політології (Дж. Опенгеймер, Н. Фроліх) передбачає два аспекти. Перший – це формально-посадовий статус людини, пов'язаний із володінням владою, суб'єктивною її діяльністю щодо реалізації соціальної ролі; другий – наявність особистісних якостей та поведінки відповідно до займаної посади. Таким чином, «лідерство» в політології визначається як вплив однієї чи кількох осіб, які займають владні позиції, на все суспільство, організацію чи групу.

У дослідженнях з філософії «лідерство» сприймається як прояв «творчого інстинкту» людини. Представники філософського спрямування (Р. Грінліф, Ф. Ніцше, Т. Карлейль, К. Ходжкінсон та інші) вважають, що мораль є на заваді у прагненні до лідерства, а сам процес розвитку історії залежить від великих особистостей, які прагнуть влади.

У менеджменті «лідерство» є ключовою змінною та визначається якостями керівника та підлеглих, ситуацією. Сутність поняття «лідерство» у дослідженнях з менеджменту полягає в управлінській взаємодії (в даному випадку між лідером та послідовниками), заснованому на найбільш ефективному для цієї ситуації поєднанні різних джерел влади та спрямованому на спонукання людей до досягнення спільних цілей.

Можна з упевненістю говорити про те, що поняття «лідерство» пов'язано з поняттям «лідер». Розкриємо сутність поняття «лідер». Лідер (від англ. leader – ведучий) – член групи, за яким вона визнає право приймати відповідальні рішення у значущих для неї ситуаціях, тобто найбільш авторитетна особистість, що реально відіграє центральну роль в організації спільної діяльності та регулюванні взаємовідносин у групі. На думку зарубіжних дослідників, лідер – це людина, здатна повести за собою людей, пробудити інтерес до справи і організувати її виконання [1].

Ще одне визначення поняття «лідер» може бути сформульовано таким чином, а саме: «Лідер» – це член організованої групи, за яким ця група визнає певне право приймати та диктувати значущі для неї рішення у ситуаціях будь-якого рівня, тобто по суті справи. У довідковій літературі «лідер» є головною авторитетною особистістю у групі, яка займає системотворчу роль у спільній діяльності та регулюванні взаємовідносин у групі [3].

Розглянувши сутність понять «лідерство» і «лідер», визначимо, що собою являє феномен «лідерська позиція». Щодо трактування «лідерської позиції» особистості сьогодні не має єдиного підходу.

На основі вивчення загально-філософської та психолого-педагогічної літератури можна виділити два магістральних напрямки, перший з яких розглядає позицію як узагальнену характеристику положення індивіда у статусно-рольовій, внутрішньо груповій структурі (Б. Паригін, Я. Коломинський). Другий напрям трактує позицію як стійкий компонент особистості (Б. Ананьєв, К. Платонов, Л. Божович).

Крім того, у праці зарубіжних науковців такого поняття не існує. Здебільшого позицію досліджують у рамках здатності до лідерства, використовуючи терміни «лідерські навички», «лідерська компетентність». Так, науковці даний феномен розглядають через поняття внутрішньої позиції особистості (Л. Божович), значущі переживання як внутрішні фактори, що опосередковано визначають зовнішні впливи (Л. Выготский). Внутрішня позиція становить цілісну систему реально діючих мотивів стосовно навколишнього середовища, усвідомленості щодо себе. Володіння позицією лідера може бути обумовлено реалізацією особистістю певних якостей, які виступають ціннісними для групи (Л. Кричевський). Стійкість статусної позиції відображає ступінь емоційних уподобань членів групи, причому функціонування ціннісного обміну виступає провідним фактором динаміки лідерства (О. Василькова). Оптимальний стан будь-якої спільноти тоді, коли кожна особистість має можливість зайняти лідерську позицію [4].

Психолого-педагогічні дослідження позиції визначають її як компонент структури особистості, що діалектично поєднує мотиваційні, емоційні, інтелектуальні, поведінкові і діяльнісні аспекти (В. Войтко, О. Киричук, О. Кононко), і як характеристику, з якої починається структурний пласт психіки, що дає змогу розглядати особистість в якості суб'єкта соціальних відносин [4].

О. Хмизова визначає лідерську позицію як комплексне, відносно стійке, динамічне особистісне утворення, що характеризується певною системою ставлень людини до людей та до самої себе у складності соціальних відносин. Зовнішньо вона виявляється у лідерській поведінці і

діяльності. Внутрішньо лідерська позиція зумовлюється системою установок, цілей і цінностей та відображає характер потреб, мотивів і переконань особистості [6].

Ми спираємося на визначення «лідерської позиції», представлене в роботах О. Романовського. Дослідник визначає лідерську позицію як «особистісне утворення, що включає в себе усвідомлення майбутнім фахівцем готовності до виконання ролі лідера та здатності до організаційного впливу на виробничий колектив, вона ґрунтується на лідерському потенціалі особистості й формується під час засвоєння лідерської ролі в різних життєвих ситуаціях, включаючи умови професійної сфери» [5, с. 24].

Базуючись на різних визначеннях «лідерства», ми розумітимемо «лідерську позицію» як активну позицію індивіда, спрямовану на оптимізацію вирішення загальногрупового завдання.

Список використаних джерел

1. Вульфів Б. Реб'ячий лідер – хто он? Подумаєм вместе. *Воспитание школьников*. 1991. № 1.
2. Козирєв М. П. Соціологія: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2016. 656 с.
3. Національний освітній глосарій: вища освіта / 2-е вид., перероб. і доп. / авт.-уклад.: В. М. Захарченко, С. А. Калашнікова, В. І. Луговий, А. В. Ставицький, Ю. М. Рашкевич, Ж. В. Таланова / За ред. В. Г. Кременя. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2014. 100 с.
4. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории. М.: Мысль, 1971. 352 с.
5. Романовський О. Г. та ін. Формування лідерської позиції майбутніх інженерів у закладах вищої технічної освіти: навч. посібник; ред. О. Г. Романовський ; Нац. техн. ун-т «Харків. політехн. Інститут». Харків : НТУ «ХПІ», 2018. 194 с.
6. Хмизова О. В. Формування лідерської позиції молодших школярів у позаурочній діяльності засобами особистісно орієнтованої педагогіки. *Збірник наукових праці*. 2009. № 13. С. 283–290.